

Zajímavé nálezy motýlů (Lepidoptera) na Českomoravské vrchovině V

Interesting records of butterflies and moths (Lepidoptera) from the Bohemian-Moravian Highlands V

JAN ŠUMPICH¹⁾, IVO DVOŘÁK²⁾, MAREK DVOŘÁK³⁾, JIŘÍ MORAVEC⁴⁾, ZDENĚK LAŠTŮVKA⁵⁾,
PETR MÜCKSTEIN⁶⁾

¹⁾ Biologické centrum AV ČR – Entomologický ústav, Branišovská 31/1160, CZ – 370 05 České Budějovice; e-mail: jansumpich@seznam.cz; ²⁾ Vrchlického 29, CZ – 586 01 Jihlava; e-mail: ivo.dvorak@post.cz; ³⁾ Smrčná 144, 588 01 Smrčná; e-mail: dvorak.mark@seznam.cz; ⁴⁾ Březinova 117, CZ – 586 01 Jihlava; ⁵⁾ Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Ústav zoologie, rybářství, hydrobiologie a včelařství, Zemědělská 1, CZ – 613 00 Brno; e-mail: last@mendelu.cz; ⁶⁾ Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Správa Chráněné krajinné oblasti Žďárské vrchy, Brněnská 39, CZ – 591 01 Žďár nad Sázavou; e-mail: petr.muckstein@schkocv.cz

Abstract: Several rare and sporadically recurrent species of moths in the Bohemian-Moravian Highlands are noted. It seems that some of them are recently expanding in the Czech Republic (*Heliothela wulfeniana* (Scopoli, 1763), *Ostrinia palustralis* (Hübner, 1796), *Colias erate* (Esper, 1805), *Apatura ilia* (Den. et Schiff., 1775) and *Callopietria juventina* (Stoll, 1782)). The new records of *Apamea illyria* Freyer, 1846 confirm that the species is strictly associated with beech forests in the highest sites of the Bohemian-Moravian Highlands.

Key words: faunistic, Lepidoptera, Czech Republic, Central Europe.

Předložený příspěvek volně navazuje na předchozí práce autorů (Šumpich 1993, Šumpich et al. 1998, 1999, 2005), které shrnují významnější faunistické nálezy motýlů z území Českomoravské vrchoviny.

Přehled použitých zkratk: NPR – národní přírodní rezervace, PR – přírodní rezervace, PP – přírodní památka, ČMV – Českomoravská vrchovina, leg. – sbíral, det. – určil, coll. – uložil, observ. – pozoroval, ex. – exemplář, jedinec, gen. prep. – druh byl určen na základě preparátu ektodermálních genitálií.

Lepidoptera

Gelechiidae

Chionodes luctuellus (Hübner, 1793)

Horský druh makadlovky, na ČMV byl dosud zjištěn pouze velmi vzácný výskyt na dářských rašeliništích (Šumpich 2006). Housenka je oligofágní na Pinaceae.

Materiál: Bohemia or.: Staré Ransko, NPR Ransko 680 m n. m. [6361], 20. 6. 2006, 1 ex., J. Šumpich leg., det. et coll.; Moravia mer.: Klátovec, NPR Zhejral, 680 m n. m. [6757], 30. 6. 1999, 1 ex., J. Šumpich leg., det. et coll., Bílý Kámen, 550 m n. m., [6559], 17. 6. 2003, 1 ex., I. Dvořák leg., det. et coll.

Pyralidae

Heliothela wulfeniana (Scopoli, 1763)

V České republice lokálně rozšířený, avšak vzácný druh zavíječe (Sterneck et Zimmermann 1933). Opakované zjištění na ČMV v roce 2006 a zároveň nálezy na nových českých lokalitách (G. Elsner, ústní sdělení) naznačují, že druh se v českých zemích recentně šíří. Nový druh pro ČMV.

Materiál: Bohemia or.: Česká Bělá [6360], 14. 8. 2006, 1 ex., J. Šumpich leg., det. et coll.; Moravia mer.: Švařec,

NPR Švařec, 380 m n. m. [6464], 28. 7. 2006, 1 ex., I. Dvořák leg., det. et coll.

Ostrinia palustralis (Hübner, 1796)

Typizační druh zachovalých mokřadů, na ČMV poprvé zjištěn u Hlinska v roce 1994 (Šumpich 2001a), dosavadní známé faunistické údaje z ČMV shrnují Dvořák et Šumpich (2005). Z území Moravy uvádí výskyt druhu už Skála (1912–1913), v Čechách byl objeven až v roce 1987 ve Stráži pod Ralskem (Liška et Skyva 1991). V posledních letech byl zjištěn na řadě míst v Čechách i na Moravě (cf. Vávra et al. 1996, Laštůvka 1994) a je zřejmé, že druh se ve střední Evropě šíří. S tímto populačním trendem souvisí i řada recentních nálezů na ČMV.

Materiál: Bohemia or.: Sobíňov, PR Niva Doubravy, 530 m n. m. [6260], 28. 5. 2003, 1 ex., Z. Laštůvka leg., det. et coll.

Pieridae

Colias erate (Esper, 1805)

Žluťásek, který se do střední Evropy rozšířil až v poslední době; na území České republiky poprvé zjištěn počátkem 90. let minulého století (Stiova 1991, Petřů et Böhm 1991). Z ČMV jej poprvé uvádí Šumpich et Dvořák (1995), a to z české i moravské strany. Z posledních let byl výskyt publikován pouze ze Železných hor (Šumpich 2001a). Narozdíl od nálezů na ČMV v polovině 90. let 20. století (Šumpich et Dvořák 1995) se zdá, že v současnosti se zde druh vyskytuje pouze jednotlivě a spíše vzácně (cf. též Šumpich 2001a).

Materiál: Bohemia or.: Studnice u Hlinska, 650 m n. m. [6261], 21. 8. 1995, P. Mückstein leg. et coll., J. Šumpich det., Lipnice nad Sázavou, PR Kamenná trouba, 550 m n. m. [6358], 13. 8. 1997, 1 ex., Česká Bělá [6360], 14. 8. 2003, 1 ex., J. Šumpich leg. et det., coll. Muzem Vysočiny Jihlava; Moravia occ., Herálec, 680 m n. m. [6362], 23. 8. 1995, P. Mückstein leg. et coll., J. Šumpich det.

Lycaenidae***Thecla betulae*** (Linnaeus, 1758)

Na ČMV velmi lokální a spíše vzácný druh, z ČMV dosud uváděn pouze z okolí Střížova na Jihlavsku (avšak bez bližších fenologických údajů) (Šumpich et Dvořák 1998).

Materiál: Bohemia or.: Česká Bělá [6360], 28. 9. 1997, 5 ex., J. Šumpich observ.; Moravia mer.: Střížov, PR Údolí Brtnice, 500 m n. m. [6660], 5. 9. 1995, 2 ex., 27. 8. 1997, 1 ex., 1. 9. 1997, 1 ex., 19. 9. 1997, 1 ex., I. Dvořák leg., det. et coll.

Nymphalidae***Apatura ilia*** (Den. et Schiff., 1775)

V České republice značně rozšířený druh, avšak především v nižších polohách (cf. Vrabec 2002). Z tohoto důvodu je na ČMV velmi lokální a vzácný (cf. Šumpich 2001a). V posledních letech, především v roce 2006, zaznamenal druh (zřejmě vlivem extrémně teplého léta) výrazný populační vzestup a byl souběžně pozorován na řadě míst ČMV, často ve více jedincích.

Materiál: Bohemia or.: Srní u Hlinska, 510 m n. m. [6261], 19. 7. 2006, 1 ex., P. Mückstein observ.; Bohemia mer.: Pacov, Křešín, 510 m n. m. [6455], 28. 6. 2006, 1 ex., M. Dvořák observ.; Moravia mer.: Matějov, břeh Matějovského rybníka [6461], 26. 7. 2006, 2 ex., Nové Veselí, hráz Veselského rybníka [6461], 24. 7. 2006, 1 ex., Žďár nad Sázavou, hráz rybníka Mikšovec [6461], 13. 7. 2006, 2 ex., Budeč, lokalita Babín [6461], 20. 7. 2006, 1 ex., Borovnice, niva Svatky [6363], 2. 8. 2006, 1 ex., P. Mückstein observ., Kostelec u Jihlavy, 519 m n. m. [6658], 25. 7. 2006, 2 ex., Luka nad Jihlavou, 440 m n. m. [6660], 26. 7. 2006, 1 ex., I. Dvořák observ., Vysoká u Jihlavy, 608 m n. m. [6659], 7. 7. 2006, 1 ex., J. Šumpich, I. Dvořák, M. Dvořák et J. Moravec observ.

Melitaea didyma (Esper, 1779)

Teplomilný druh charakteristický pro různé typy suchých trávníků a skalních stepí. V České republice druh znatelně ustupuje ze svých bývalých lokalit, v současné době obývá pouze oblasti českého a moravského termofytika (cf. Hula et Beneš 2002). Na ČMV byl velmi hojně zjištěn na mohelenské hadcové stepi (cf. Povolný 1945, 1954), kde se vyskytuje až do současnosti. Zjištění v severovýchodní části ČMV je velmi významné nejen z hlediska faunistiky motýlů ČMV, ale i z hlediska současného rozšíření druhu v rámci celé České republiky.

Materiál: Moravia mer.: Štěpánov nad Svatkou, PP U Hamrů, 350 m n. m. [6464], 15. 7. 2005, 1 ex., I. Dvořák observ., 5. 7. 2006, 5 ex., I. Dvořák leg. (1 ex. coll.) et det., 1 ex. coll. J. Moravec.

Geometridae***Thera vetustata*** (Den. et Schiff., 1775)

Charakteristický horský druh vázaný na smrk a jedli, přičemž jedli výrazně upřednostňuje (cf. Reiprich 2001).

Z ČMV tuto píďalku uvádí pouze Schmöger et al. (1995) a Šumpich (1995, 2001b). Dosavadní nálezy v zájmovém území jsou situovány do nejvyšších poloh ČMV a nová zjištění s touto výškovou preferencí korespondují.

Materiál: Bohemia or.: Smrčná, 640 m n. m. [6559], 2. 6. 2005, 1 ex., 13. 6. 2006, 1 ex., M. Dvořák leg., det. et coll.; Moravia mer.: Třešť, NPR Velký Špičák, 730 m n. m. [6658], 16. 6. 2006, 1 ex., J. Moravec leg., det. et coll.

Noctuidae***Callopietria juvenina*** (Stoll, 1782)

V České republice velmi lokální druh, jehož těžiště výskytu se nachází ve východních Čechách (Maršík et Mikát 1997); v této práci jsou uvedeny i ekologické nároky druhu a jeho dosavadní známé rozšíření v České republice. Na Moravě byl znám pouze ze starších nálezů (cf. Elsner et Titz 1976), v roce 2005 však byl zjištěn nedaleko Kladeřub nad Oslavou (PR Údolí Oslavy a Chvojnice) (Šumpich et al. 2006). Tímto nálezem byl potvrzen jeho výskyt na Moravě; následné zjištění v NPR Švařec potvrzuje tendenci recentního šíření druhu na Moravě. Oba nálezy navíc nekorespondují s ekologickými nároky druhu, a totiž s výskytem živné rostliny, kterou je kapradina *Pteridium aquilinum*. Recentní šíření druhu bylo zaznamenáno i v Čechách (V. Vrabec, G. Elsner, osobní sdělení).

Materiál: Moravia mer.: Švařec, NPR Švařec, 380 m n. m. [6464], 28. 7. 2006, 1 ex., J. Šumpich leg., det. et coll.

Hydraecia ultima Holst, 1965

Velmi vzácný druh, jehož výskyt v České republice byl publikován až v roce 1973 (Novák et Spitzer 1973), a to z jižních a severních Čech a severní Moravy. Na ČMV je dosud k dispozici jediný doklad z Pavlova u Herálce z roku 1969 (Schmöger et al. 1990). Uvedený (byť starší) sbírkový doklad významně rozšiřuje poznání o výskytu nejen na ČMV, ale i v rámci celé České republiky.

Materiál: Bohemia or.: Raňkov u Chotěboře [6259], 9. 7. 1975, 1 ♂ (gen. prep.), J. Pešek leg., M. Dvořák det. et coll.

Apamea illyria Freyer, 1846

Charakteristický druh bučin (většinou horských), jehož rozšíření na ČMV ale i v rámci České republiky shrnul Šumpich et al. (1998), další nálezy z ČMV doplňují Šumpich et al. (1999). Výsledky recentních lepidopterologických průzkumů přirozených bučin ČMV přinášejí i další údaje o výskytu této můry. Potvrzuje se, že druh na ČMV obývá pouze nejvyšší polohy, z hlediska stanovištních preferencí jednoznačně upřednostňuje přirozené bučiny.

Materiál: Bohemia or.: Staré Ransko, NPR Ransko 680 m n. m. [6361], 20. 6. 2006, 1 ex., J. Šumpich leg., det. et coll., Smrčná, 640 m n. m. [6559], 28. 5. 2005, 1 ex., 13. 6. 2006, 1 ex., 18. 6. 2006, 1 ex., Štoky, PP Vysoký kámen, 650 m n. m. [6559], PR Vysoký Kámen, 15. 6. 2006, 16 ex.

26. 6. 2006, 4 ex., M. Dvořák leg., det. et coll.; Moravia mer.: Třešť, NPR Velký Špičák, 730 m n. m. [6658], 16. 6. 2006, 1 ex., J. Moravec leg., det. et coll.

V příspěvku uvádíme výskyt jedenácti, většinou vzácných a sporadicky se vyskytujících druhů motýlů z území Českomoravské vrchoviny. Četnější nálezy některých z uvedených druhů pravděpodobně indikují jejich (sub-) recentní šíření v České republice (*Heliothela wulfeniana*, *Ostrinia palustralis*, *Colias erate*, *Apatura ilia* a *Callopietria juvenina*). Příspěvek dále přibližuje výskyt několika převážně horských druhů (*Chionodes luctuellus*, *Thera vetustata*, *Apamea illyria*), jejichž výskyt na ČMV je typický a dokumentuje horský charakter některých biotopů v nejvyšších polohách. Doklad druhu *Hydraecia ultima* je významným faunistickým údajem pro celou Českou republiku.

LITERATURA

- DVOŘÁK I. et ŠUMPICH J. (2005): Výsledky faunisticko-ekologického průzkumu motýlů (Lepidoptera) v přírodní rezervaci Na Oklice (kraj Vysočina). – Acta rerum naturalium, 1: 71–104.
- ELSNER V. et TITZ A. (1976): Beitrag zur Kenntnis der Familie Noctuidae aus Slowakei und Mähren (Lep., Noctuidae). – Zpr. Čs. Společ. Entomol. ČSAV, 12: 77–83.
- HULA V. et BENEŠ J. (2002): *Melitaea didyma* (Esper, 1779), pp. 445–447. In: BENEŠ J., KONVIČKA M., DVOŘÁK I., FRIC Z., HAVELDA Z., PAVLÍČKO A., VRABEC V. et WEIDENHOFFER Z. [eds.]: Motýli České republiky: Rozšíření a ochrana. – Společnost na ochranu motýlů, Praha, 857 pp.
- LAŠTŮVKA Z. (1994): Motýli rozšířeného území CHKO Pálava. – Agronomická fakulta Vysoké školy zemědělské v Brně, Brno, 118 pp.
- LIŠKA J. et SKYVA J. (1991): Faunistic records from Czechoslovakia. – Acta Entomol. Bohemoslov., 88: 272.
- MARŠÍK L. et MIKÁT M. (1997): K výskytu můry *Callopietria juvenina* (Stoll, 1782) ve východních Čechách (Lepidoptera: Noctuidae). – Acta Musei Reginaehradensis s. A., 25: 193–196.
- NOVÁK I. et SPITZER K. (1973): Drei Arten der Familie Noctuidae (Lepidoptera) neu für die Tschechoslowakei. – Acta Entomol. Bohemoslov., 70: 408–414.
- PETRŮ M. et BÖHM S. (1991): Faunistic records from Czechoslovakia. – Acta Entomol. Bohemoslov., 88: 110.
- POVOLNÝ D. (1945): Příspěvky k poznání motýlů hadcové stepi u Mohelna a jejího okolí. – Ent. Listy, 8: 30–39.
- POVOLNÝ D. (1954): Individuální formy denních motýlů ve sbírkách Moravského musea a jejich vývojový význam. – Časopis Moravského musea, 39: 146–163.
- REIPRICH A. (2001): Triedenie motýľov Slovenska podľa hostiteľov (živných rastlín) ich húseníc. – Správa Národného parku Slovenský ráj, Spišská Nová Ves, 480 pp.
- SCHMÖGER K., DVOŘÁK M., DVOŘÁK O., HŘEBEN F., KOLÁŘ Z. et TALPA V. (1990): Příspěvek k faunistice můrovitých Českomoravské vrchoviny (Lepidoptera, Noctuidae). – Přírodověd. Sborn. Západo-morav. Muz. v Třebíči, 17: 93–103.
- SCHMÖGER K., DVOŘÁK M., DVOŘÁK O., HŘEBEN F. et TALPA V. (1995): Příspěvek k poznání píďalkovitých Českomoravské vrchoviny (Lepidoptera, Geometridae). – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 12: 125–135.
- SKALA H. (1912–1913): Die Lepidopterenfauna Mährens. – Verh. Naturforsch. Ver. Brünn, 50 (1912): 63–241, 51(1913): 115–377.
- SLAMKA F. (1995): Die Zünslerfalter (Pyraloidea) Mitteleuropas. Bestimmen – Verbreitung – Fluggebiet – Lebensweise der Raupen. František Slamka, Bratislava, 112 pp.
- STERNECK J. (1929): Prodrómus der Schmetterlingsfauna Böhmens. – Selbstverlag, Karlsbad, 297 pp.
- STERNECK J. et ZIMMERMANN F. (1933): Prodrómus der Schmetterlingsfauna Böhmens II. (Microlepidoptera). – Selbstverlag, Karlsbad, 168 pp.
- STIOVA L. (1991): Příspěvek k výskytu žluťáka *Colias erate* Esp. (Lepidoptera, Pieridae) na území ČSFR. – Čas. Slezsk. Muz. (Opava), Ser. A., 40: 45–51.
- ŠUMPICH J. (1993): Některé nálezy motýlů (Lepidoptera) v severní části Českomoravské vrchoviny s ohledem na jejich ekologickou valenci I. – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 11: 261–272.
- ŠUMPICH J. (1995): Synekologické hodnocení synuzie motýlů podmaččených luk u Hlinska na Českomoravské vrchovině (Lepidoptera). – Acta Mus. Reginaehradensis, Ser. A, 24: 71–134.
- ŠUMPICH J. (2001a): Motýli Železných hor. – Železné hory, Sborn. Prací (Nasavrky), 11: 1–265.
- ŠUMPICH J. (2001b): Motýli lesního komplexu Stražiště na Českomoravské vrchovině (Lepidoptera). – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 15: 245–291.
- ŠUMPICH J. (2006): Fauna motýlů (Lepidoptera) dářských rašelinišť ve Žďárských vrších. – Klapalekiana, v tisku.
- ŠUMPICH J. et DVOŘÁK M. (1995): Příspěvek k rozšíření běláška *Leptidea reali* a žluťáka *Colias erate* na Českomoravské vrchovině (Lepidoptera, Pieridae). – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 12: 250–252.
- ŠUMPICH J. et DVOŘÁK M. (1998): Motýli (Lepidoptera) údolí řeky Brtnice (Českomoravská vrchovina, okr. Jihlava). – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 13: 111–153.
- ŠUMPICH J., DVOŘÁK I. et DVOŘÁK M. (1998): Některé nálezy motýlů (Lepidoptera) na Českomoravské vrchovině s ohledem na jejich ekologickou valenci II. – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 13: 287–291.
- ŠUMPICH J., DVOŘÁK I. et DVOŘÁK M. (1999): Některé zajímavé nálezy motýlů (Lepidoptera) na Českomoravské vrchovině III. – Vlastivěd. Sborn. Vysočiny, Oddíl Věd Přír., 14: 177–181.

- ŠUMPICH J., DVOŘÁK I. et DVOŘÁK M. (2005): Některé zajímavé nálezy motýlů (Lepidoptera) na Českomoravské vrchovině IV. – *Acta rerum naturalium*, 1: 151–153.
- VÁVRA J., NOVÁK I., LIŠKA J. et SKYVA J. (1996): Motýlí fauna přírodní rezervace „Hradčanské rybníky“ u Mimoně (Lepidoptera). – *Klapalekiana*, 32: 89–121.
- VRABEC V. (2002): *Apatura ilia*, pp. 361–362. – In: BENEŠ J., KONVIČKA M., DVOŘÁK J., FRIC Z., HAVELDA Z., PAVLÍČKO A., VRABEC V. et WEIDENHOFFER Z. [eds.]: *Motýli České republiky: Rozšíření a ochrana. – Společnost na ochranu motýlů*, Praha, 857 pp.